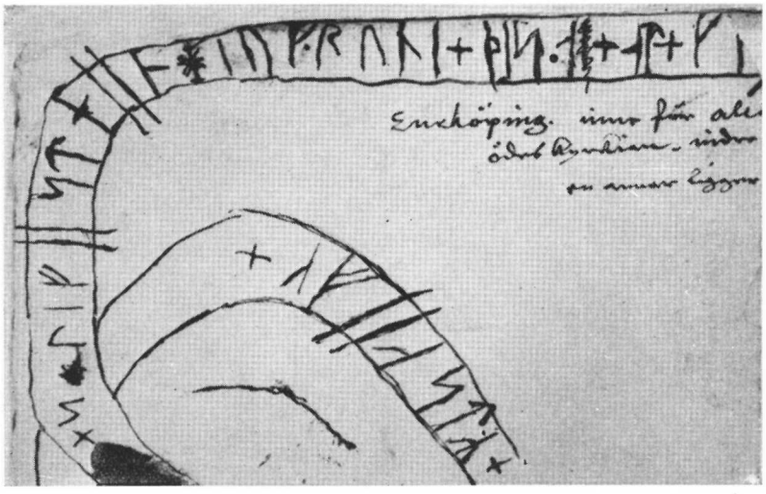

Fig. 189. U 760. Enköpings kyrka (S:t Ilian). Nu i Skolparken. Efter teckning i F a 5.

man kanske gissa på *Sigfastr*; det är nämligen tänkbart, att sonens namn har bildats genom variation på faderns namn. *Afastr* har varit ett utomordentligt sällsynt namn. Det är hittills endast känt från ytterligare en runinskrift, nämligen L 1221 Vetlanda kyrka, Smål.: **afas...**

Mellan runan 3 och 4 **t** ha 15—20 runor gått förlorade. Man kan taga för givet, att här, efter det första namnet, har stått »... lät hugga stenen efter...» [+ **lit** + **akua** + **sten** + **at** +].

U 760 är signerad av Livsten, vilkens verksamhetsområde är begränsat till västligaste Uppland och östra Västmanland. Han har i dessa trakter signerat fem ristningar: U 760, U 767 Norrby, Vårfrukyrka sn, L 789 Brunnby, Frösthults sn, L 792 Stora Runhällen, Enåkers sn samt L 1014 Sala landsförsamlings kyrka. Om ett par andra, osignerade ristningar av hans hand se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 271 ff. samt U 719. U 760 visar många för Livsten karakteristiska drag i inskriftens stilisering, i runformer och ornamentik. Om ristaren, som torde ha varit verksam på 1030—40-talen, se O. von Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 38, *Runorna* (1933), s. 211 f., E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 42 ff. samt A. Lindblom, *Sveriges konsthistoria* (1944), s. 30, 32 f.

Om namnet *Lifstæinn* se U 173.

761. Enköping.

Litteratur: L 716. O. Verelius, Manuductio compendiosa ad Runographiam Scandicam (1675), s. 74; O. Rudbeck, Atlantica 1, s. 213, 832 f. (= nytrycket 1937—39 1, s. 136, 526), Planschbandet Tab. 31, fig. 110; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 32.

Avbildning: Träsnitt i Rudbecks Atlantica, planschbandet Tab. 31, fig. 110.

I Verelius' *Manuductio compendiosa ad Runographiam Scandicam* (1675) finnes en uppgift om en fragmentarisk runsten »icke långt från Enköping». Uppgiften om stenen härrör från Ol. Rudbeck, om vilkens undersökningar Verelius bl. a. skriver: »Ex vetustioribus, ad vias publicas collocatis, nonnullos, iter faciendo, in Uplandia notavit: quos inter pes lapidis fracti non procul ab *Enecopia*, mutila hac inscriptione **tiʀ · atla · faþur · sin** · ætatem fert trium millium septingentorum annorum». I *Atlantica* finnes stenen avbildad, och O. Celsius upptar den i *Svenska runstenar* 2 efter Verelius och Rudbeck.

Av den fragmentariska stenen var, enligt träsnittet i *Atlantica*, endast nedre högra delen bevarad.

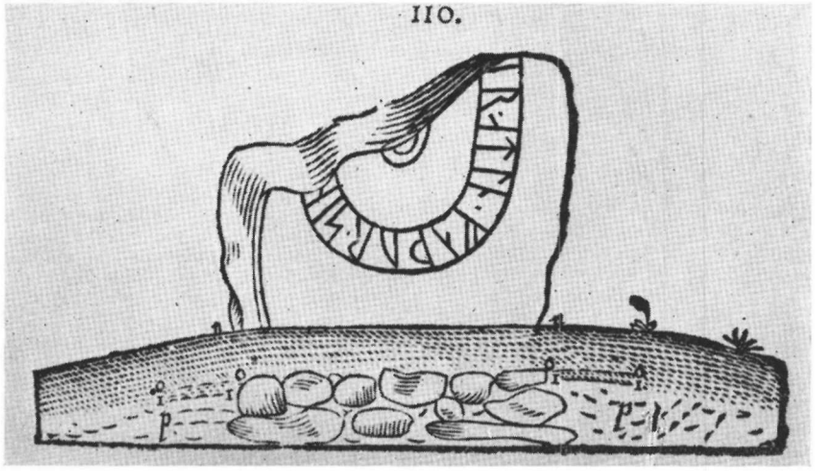

Fig. 190. U 761. Enköping. Efter Rudbecks Atlantica.

Inskrift (enligt träsnittet):

... ir · atln · faþur · sin ...
5 10

... *æftiʀ Atla* (?), *faður sinn* ...

... »efter Atle (?), sin fader» ...

Runföljden 3—6 **atln** uppfattas av Rudbeck som mansnamnet Atle, om vilket namn han bl. a. konstaterar, att man finner det »uti K. Sagorna på gammalt Pergam. ... och på Runsten T. 31 F. 110» [= U 761]. Det är emellertid att märka, att U 761 är den enda svenska runinskrift, där detta namn förekommer, och att detta enda exempel härrör från *Atlantica*. Under sådana omständigheter måste belägget betraktas som synnerligen osäkert.

Rudbeck använder denna runsten för sin dateringsmetod. Han skriver a. a. s. 832: »Wid dessa begrafningz plassar, finner man och stundom Runestenar sätte. Hwilka de gambla wåra Fäder hafwa på sådant sätt nedersatt. Först hafwa dhe upgrafwit en grop och stundom först i gropen lagt andra stora stenar, och der ofwan uppå rest up Runstenen, på det han ey skulle siunka, men stundom hafwa de dett förgätit. Derföre och många Runstenar hafwa sig sänkt. Men der hård klapurjord, eller Alf hafwer warit, hafwa de stundom intet nogon sten underlagdt. Sedan när Runstenen är worden uprest, hafwa de runt om honom lagt små Steen, att han intet skulle luta. Och med sådan steen fylt gropen iämpt med jorden, såsom man kan see af Burei Runsten den 134. ther han en hafwer låtit med sådanna små stenar afrita. Stundom hafwa de och fylt jord eller sand emellan dessa stenar. Nu sedan Stenen är således nedersätt, hafwer uppå dessa små stenar och sand rundt omkring runstenen lagde, sett sig en swartmylla på samma sätt, som det sker uppå all annor jord, och ätebackar omrörde: hwilken ju tiockare hon är, ju längre tid tilbaka är stenen sätter. Och är hon mechta klar till att see, där Ättebackarna äro upkastade af bara hwita sand, eller annor grof sand, eller och skarpa Leran, och der stenarna äro uti äfwen samma slagz jord nedsatte, ty hon skilljes som Dag och Nat ifrån den swarta matjorden, som sedan der ofwan på hafwer sig sätt. Ja, den som will profwa detta upfundna sätt om stenarnes ålder, kan det lätteligen giöra. Nembligen, om en i sin barndom wil låta upkasta en flat sandhög, serdeles af hwit sand, eller hwit och blå lera, och der uti upresa en steen, och den låta stå orörd, så skall en see, om Gud spar en Lifwet till 70, 80, 90 eller 100 åhr huru meckta liten swartmylla där ofwan på sedan sig hafwer sätt, när man med en spada skiär twärt igenom den swarta Myllan, med Sanden eller leran. Widare här om läs c. 6. f. 125. Att detta må klarare wara för ens ögon, hafwer jag låtit afrita en steen af gammal ålder med des ättebacka, swartmylla, sand och kringlagde steenar, såsom hela backen war då twärt

nedergrafwin på en sida Taf. 31. Fig: 110. p p. är sand och gräs, emellan p. och p. är stenar lagda kring Runsten, n. n. är öfwersta swartmyllans släta plan, emillan n n. och i i. är svartmyllan, som hafwer sig sätt ifrån Noachz flodz tid. n. n. o o. är swartmyllan, som hafwer satt sig sedan stenen är rörder ofwan på Sanden, och de små stenar som äro lagda kring Runsten. När man nu afdrager Swartmyllans högd o. o. i. i. af Swartmyllas högd n n i i så finner man Runstens ålder. Nu huru mycket swartmyllan hafwer sig sätt sedan Noæ flod, är wijst Cap. 6. Af den 108. Figuren seer man klarare åtskillnan, emedan den stenen är mycket yngre. Genom detta ofelbarliga profwet som wissare är än allas Historier och skrifter hafwer iag funnitt att wåra Runstenar äro så åldriga att de stiga til en 400. eller 500 åhr effter Noachz tid eller Syndefloden.»

I Liljegrens *Run-Urkunder* (1833) upptages från Enköping ännu en runsten, vars plats skall vara »På en löth» (L 715). Runstenen uppges finnas hos Bureus, »nämnd i dess Resebok.» Uppgiften åsyftar säkerligen följande anteckning i marginalen till F a 1, s. 24: »Burei, reesebook. Een Runesteen på Lasse Svenssons lööt i Enekopingh».

Åsunda härad.

Socknar: Vårfrukyrka, Enköpings-Näs, Teda, Svinnegarn, Tillinge, Bred och Sparrsätra.

Häradet ligger V om Enköping och gränsar alltså i Ö till Trögds och Lagunda härader, i N till Simtuna och Torstuna härader och i V, där Sagån bildar gränsen, till Yttertjurbo härad av Västmanlands län.

Södra delen av Åsunda härad utgör en halvö i Mälaren. Denna del begränsas i Ö av Svinnegarnsviken, i S av Oknö- och Hjulstafjärdarna samt i V av Oxfjärden, i vilken Sagån rinner ut.

Från Åsunda härad äro 37 runristningar kända. Antalet är, om man jämför med Trögd, som har 68 runristningar, icke stort, men i jämförelse med Bro härads 22 och med Lagunda härads 41 runinskrifter förefaller antalet att vara ungefär vad man kunde vänta.

Av de 37 ristningarna från Åsunda härad äro 4 förkomna och endast kända genom äldre avbildningar och uppgifter: U 776, 777, 790 och 798. (Av en bland dessa, U 790, finnes ingen avbildning.) Nu återstå sålunda 33 runristningar, av vilka emellertid några endast ha bevarats i fragmentariskt skick, nämligen U 765, 781, 782, 783, 784, 788, 794, 796. Inom häradet finnas därför för närvarande 25 någorlunda fullständigt bevarade ristningar.

3 ristningar finnas på jordfasta block, nämligen U 771, 791 och 794. (Därtill kommer en uppgift av Dybeck om en ristning i en berghäll vid Mälby, Tillinge sn; se s. 375.)

Två av stenarna sakna runor; U 772 bär djurornamentik och U 787, som är rest tillsammans med U 786, endast ett kors.

I Johannes Bureus' samlingar ingå icke mindre än 16 runinskrifter från Åsunda härad: U 762, 766, 767, 768, 769, 770, 773, 774, 776, 779, 789, 791, 792, 793, (797) och 798. Dessa ha upptecknats av Caspar Cohl; U 791, det vackra runblocket vid Tibble i Tillinge sn, har undersökts av Bureus (den $^{16}/_{9}$ 1608) liksom den sedan länge förkomna U 798.

I *Ransakningarna* omtalas ytterligare 7 runstenar från detta härad: U 763, 764, 775, 777, 778, 785 och 795. För 1600-talets fornforskning ha sålunda sammanlagt 23 runristningar varit kända i Åsunda härad. Av dessa finnas endast 13 avbildade i *Bautil* (B 632—644). Träsnitten av runstenar i Enköpings-Näs sn äro av någon anledning ej medtagna i *Bautil*; de finnas emellertid i Peringskiölds *Monumenta*. Alla träsnitten äro signerade av tecknaren J. Leitz utom B 632, som signerats J. P. (J. Peringskiöld). Man skulle ha väntat att också finna J. Hadorphs initialer på träsnitten; Hadorph reste ju med Leitz i Åsunda och Lagunda härader hösten 1681.

I Liljegrens *Run-Urkunder* (1833) förtecknas 22 inskrifter från häradet: L 717—738. Två inskrifter, som nämnas i *Kyrkoinventarium* 1828, saknas hos Liljegren, nämligen U 780 och 796.

Av Dybeck omtalas två inskrifter såsom nyfunna: U 771 och 790. Under senare år ha icke färre än 10 runristningar kommit i dagen inom häradet, nämligen U 765, 772, 781, 782, 783, 784, 786, 787, 788 och 794.

Ett par uppgifter om runinskrifter av annat slag förtjäna i detta sammanhang att nämnas. O. A. Öberg rapporterar till Riksantikvarien år 1925, att han i »Ekeby: Vårfrukyrka sn ritade av och fotograferade en panel i ett där stående boningshus, med text av runor på latin». Denna takmålning omtalar Öberg även i brev till v. Friesen ($^{5}/_{9}$ 1925) och till Sigurd Erixon ($^{11}/_{9}$ 1925).

Bägge breven finnas på Nordiska Museet (E. U. 9726 Top. arkivet). Målningen har fotograferats av Öberg (1925) och av J. Granlund (E. U. 9983, Top. ark.), En akvarell av A. Rencke 1936 finnes i Top. arkivet (E. U. 9566). — En uppgift om ett föremål med runor lämnar *Ransakningarna* 1667—84: »Lijtet ifrån Swingarns Kyrckia på Södre sijdan, är belägen een kiälla, som dhe gamble hafwa kallat den helige korskiällan, hwarest många krankachtige Menniskior, af Watnetz drickande och twående, berättas, i forna tijdher, fått sin hälsa igen, derföre och dhenne kiälla icke allenast i Swerige, uthan och på andre Uthrijkes Orther, säges wara mycket renominat och i kyrckian een stoor i hålig Offerstock, effter Wåthsäk Maner giordh, med Låck på och 4ra Låås före, runt omkring medh stoort Järnbeslagh skodd, som förr säges lägat widh kiällan, hwar uthi dhe helbregdade blefne Personer, hafwa sitt tackoffer gifwit, och een koppar skopa om 1 stoop mått stoor, medh Rune bookstäfwer opp omkring skrefwen, berättes fordom warit medh Järnkeedh fästat wid kiällan och folcket medh dhen Wattn der drucket, hwilken skopa nu är på Huusby gårdh». Se härom vidare N. Ahnlund, *Svensk sägen och hävd* (1928), s. 70 f.

Back-Norrby, Vårfrukyrka sn, se U 766 och 767 Norrby.

762. Brunna, Vårfrukyrka sn.

Pl. 86.

Litteratur: B 643, L 720, D 1:87. J. Bureus, F a 6 s. 113 n:r 19 (Caspar Cohl), löst blad i F a 6, F a 5 n:r 468, F a 1 s. 102, F f 6 n:r 181; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 163; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 51; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsaliæ 1717 (feltryck 1617), s. 98 och 99; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 417, 440; R. Dybeck, Vårfrukyrka socken 1864 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 65; Handling (D. nr 2217/31) i (ATA); O. A. Öberg, Längs lands- och vattenväg i Åsunda (i Enköpings-Postens julnummer 1936); S. B. F. Jansson, Några okända uppländska runinskrifter (i: Fornvännen 1946), s. 277 f; S. Lindqvist, »Onaturliga runstenstransporter» (i: Fornvännen 1947), s. 50.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i F a 10:1 n:r 163); Bureus, kopparstick (i F f 6, s. 181); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 643); Dybeck, D 1: 87; O. Arenander Silfverdal, teckning (ATA); Lagergren, foto 1946 (ATA; reprod. i Jansson a. a. s. 277).

Runstenen står rest på gårdsplanen till Brunna n:r 2, 35 m. VSV om mangårdsbyggnadens huvudingång, 8 m. S om infartsvägen.

Enligt F a 6 stod runstenen »Wedh Brunna byn i Täppan i Wårfrukyrke Sokn.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes bläckanteckningen »Brunna i Wårfru sochn. Asunda härad» (B 643 och L 720: »Brunna»). Dybeck antecknar (»Vårfrukyrka socken 1864», ATA), att »en mycket skadad runsten» är »lagd till spishäll» vid Brunna. Dybeck tillfogar, att den »förtjenar knapt att frigöras». I *Sverikes runurkunder* lämnar han följande beskrivning av hur han återfann stenen: »Vid efterfrågan hos de mangrant samlade bymännen i Brunna hvar denne Runsten funnes visste ingen besked om honom; men det hände sig att ett tillstädesvarande nioårigt flickebarn, som sade sig, lika med de andre, föregående söndag hört min kungörelse om efterspaning af Runstenar uppläsas i kyrkan, icke kunde tiga, utan beställsamt yppade att stenen låg — i en stuguspis. Jag begaf mig dit och fann honom ganska rigtigt lagd till spishäll, styckad, bränd och ofullständig ... Bymännen visste slutligen, hvad barnet icke kände, att stenen förr varit rest i en tomt vester om byn.» O. Arenander lämnar på sin teckning följande upplysningar: »En runsten liggande såsom spishäll i Brunna akademi hemman i Vårfrukyrka socken. Runorna lättlästa. Stenen är i sjelfva eldstaden förstörd.» År 1931 (19 juni) anmälde O. A. Öberg, att »Brunna stenen, som låg till spisplan i gamla bostadshuset i Uppsala akademis ena därvarande gård» (n:r 2) hade uttagits. »Den gamla stugan är nu riven och stenen som legat i spisen är sönder i tre större och en hel del mindre stycken som alla äro tillvaratagna.» Öberg ansåg lämpligt, att stenen restes »framför det nyuppförda boningshuset så att den blir synlig till vägen från Enköping till Sparrsätra.» Runstenen blev sannolikt inlagd i spisen, när mangårds-